

***Best practice* i hvordan man laver en god proces for realisering af arealomlægningsprojekter i samspil med beskyttet natur, jf. naturbeskyttelseslovens § 3**

Dette notat om *best practice* indeholder forslag til, hvordan man som kommune kan gribe processen an, når man skal gennemføre arealomlægningsprojekter, der overlapper eller ligger nær naturarealer, der er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Notatet er samlet af en arbejdsgruppe bestående af kommunale medarbejdere, samt repræsentanter for Danmarks Naturfredningsforening, Landbrug & Fødevarer og KL, og sekretariatsbetjent af Ministeriet for Grøn Trepert. Arbejdsgruppen som blev nedsat af Politisk Forum for Arealudtag i juni 2025, med formålet at minimere barrierer, der kan optræde i forbindelse med kommunernes arbejde med arealomlægningsprojekter i relation til § 3-beskyttet natur.

Notatet kan anvendes som et supplement til eksempelvis [Vejledning til vand- og klimaprojekter 2024 og 2025.pdf](#) og [Vejledning til ansøgning og projektgennemførelse klima-lavbund og kvælstofvådområder 2025](#).

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø har udarbejdet et notat om naturbeskyttelseslovens § 3 og udtagningsprojekter. Formålet med notatet er at bidrage til et overblik over mulighederne for etablering af udtagningsprojekter i form af vådområder og udtagning af kulstofrige landbrugsjorder indenfor rammerne af beskyttelsen, som følger af naturbeskyttelseslovens § 3.

Omlægningsprojekter og beskyttet natur

Med aftalen om et Grøn Danmark af 24. juni 2024 er det aftalt, at der skal udtages 140.000 ha kulstofrige lavbundsjorde inkl. randarealer. Dette betyder, at hovedparten af de nuværende lavbundsjorder på landbrugsarealer på sigt vil skulle udtages og vådgøres i forbindelse med et lavbundsprojekt. Analyser har vist, at mere end halvdelen af de nuværende kulstofrige landbrugsjorder er registeret som beskyttede efter naturbeskyttelseslovens § 3, hvorfor samspillet med disse regler, herunder mulighederne for at designe projekter, der understøtter §3-natur, samt mulighederne for dispensation, er central for omlægningsindsatsen.

Udformning af omlægningsprojekter er en dynamisk proces

At gennemføre et arealomlægningsprojekt, fx et lavbundsprojekt eller et kvælstofvådområde er grundlæggende en dynamisk proces, hvor man tilpasser projektet undervejs i projektfaserne, i takt med at man bliver klogere på projektarealet og lodsejernes ønsker. Udgangspunktet vil ofte være et skitseprojekt i en omlægningsplan, som man arbejder videre med i en teknisk og ejendomsmæssig forundersøgelse. Formålet med forberedelserne af et projekt, er at tilpasse projektdesignet, så det opnår størst mulig klima- og miljøeffekt samtidig med, at der tages hensyn til eksisterende beskyttet natur inden for og omkring projektområdet. I mange tilfælde vil der gennem genskabelse af naturlig hydrologi eller ændret afvanding opstå en naturforbedrende effekt som følge af projektets virkemidler. Dette skal der arbejdes videre med i selve forundersøgelsen. I de tilfælde, hvor der kræves dispensation fra naturbeskyttelseslovens

§ 3, skal det vurderes, om projektet overordnet set har en naturforbedrende effekt eller understøtter en genskabelse af naturlige hydrologiske forhold. Dette er et væsentligt hensyn i dispensationspraksis, men det betyder ikke, at alle projekter skal medføre aktiv naturforbedring – blot at de ikke må medføre en forringelse af eksisterende natur.

Man kan søge midler til selv at gennemføre hele eller dele af forundersøgelsen internt i kommunen. Det kan være med til at sikre bedre og mere helhedsorienterede projekter og en tidligere og tættere dialog i forbindelse med sagsbehandlingen. Man kan også altid vælge at anvende eksterne rådgivere til at varetage opgaven. Uanset om det er rådgivere eller kommunens egne ansatte, der gennemfører forundersøgelse, er det en fordel at etablere samarbejdende teams mellem kommunes projektmedarbejdere og kolleger, der sidder med myndighedsopgaverne inden for natur, vandløb, landzone mv. I mange kommuner kan der være et personsammenfald mellem rollerne. Det er dog vigtigt at sikre klarhed mellem kommunen som projekt-mager og kommunen som myndighed.

Samarbejdet i forhold til beskyttet natur kan tage udgangspunkt i, at en naturkollega besigtiger det potentielle projektområde og feltregistrerer alle § 3-områder, der berøres af projektet, og at en vandløbskollega besigtiger vandløbstraceet. Som grundlag for projektilpasninger og sagsbehandling af § 3-dispensationer, bør der til § 3-natur anvendes den udvidede registrering med 5-m cirkel, da denne metode giver en objektiv vurdering af områdets naturtilstand.

Evt. opdaterede feltregistreringer af § 3-områder inddateres efterfølgende i Danmarks Miljøportal (DMP). Det er hensigtsmæssigt for det videre projektforsløb, at lodsejerne forinden opdateringen i DMP er blevet orienteret om eventuelle nye § 3-registreringer. Et areal vil dog være omfattet af § 3, hvis det opfylder de biologiske kriterier – uanset om det er registreret eller ej.

Natur- og vandløbskollegerne bidrager således til at designe projektet, så det bidrager til indfrielse af de nationale mål for kvælstof, lavbund og natur, samtidig med at der tages de nødvendige miljøhensyn og sikres forudsætning for at der kan udvikle sig ny natur. Der skal tages fagligt velbegrundede hensyn til eksisterende natur, og vandløb, herunder især sårbare og værdifulde naturtyper samt vandløbsstrækninger med god eller høj økologisk tilstand. Hensynet til beskyttet natur indebærer dog ikke nødvendigvis, at disse arealer holdes uden for projektområdet. I mange tilfælde kan det tværtimod være en forudsætning for projektets samlede virkning, at § 3-arealerne indgår aktivt i projektets hydrologiske og økologiske sammenhæng. Hvor formålet eksempelvis er at genskabe naturlig vandstand eller sammenbinde fugtige naturtyper, vil inddragelsen af eksisterende natur ofte styrke både klima- og naturmæssige effekter. Det kan eksempelvis være at udtage landbrugsjord af omdrift, eller sløjfe dræn som forudsætning for at fugtige naturtyper kan udvikle sig til større sammenhængende områder. Øvrige myndighedskolleger følger med på sidelinjen og kender til projektets formål, inden der skal meddeles de nødvendige tilladelser og dispensationer. Husk også at sikre, at placeringen af projektet er i overensstemmelse med kommuneplanen.

Det kan være en god ide at arbejde sammen i teams på tværs af kommuner, hvor konkrete projekter eller kompetencer overlapper eller supplerer hinanden.

Trin for trin vejledning – del 1: Fra skitseprojekt til ansøgning om forundersøgelse

Udgangspunktet vil ofte være et skitseprojekt fra omlægningsplanen. Figur 1 angiver en foreslået proces for de indledende skridt.

Figur 1. Procesdiagram - fra skitse til tilsagn om forundersøgelse.

Et væsentligt indledende skridt er den interne stjernehøring i kommunen, som kan ligge før eller efter ansøgning om forundersøgelse. Stjernehøringen kan ud over § 3 bl.a. omfatte:

- Fysisk planlægning, herunder kommuneplanen
- Landzoneadministration
- Broer og veje
- Klimatilpasning
- Grundvand
- Forsyning (spildevand, drikkevand, el, varme, VE mv.)
- Jordforurening
- Vandløb og søer
- § 3 natur og artsfredning
- Habitatnatur samt bilag IV-arter
- Landbrug (bl.a. ammoniakkrav, indvinding til markvanding mv.)

Indled stjernehøringen med et fælles møde på tværs af myndighedsområderne og evt. forsyningsselskabet i kommunen for at sikre et godt grundlag og forståelse for projektet. Grib opgaven an som en dynamisk proces og afslut evt. med et møde som opsummerer stjernehøringen.

Brug stjernehøringen til at afgrænse undersøgelsesarealet, der skal indgå i forundersøgelsen. Sørg for, at arealet er rummeligt, så der er plads til at foretage justeringer i takt med, at der indhentes yderligere viden under forundersøgelsen.

Det kan også være en god ide at indlede lodsejerdialogen og inddrage udtagningskonsulenterne forud for ansøgning om forundersøgelse.

Trin for trin vejledning – del 2: Fra tilsagn til forundersøgelse til ansøgning om projektgennemførsel/-etablering

Formålet med forundersøgelsen er at sikre et naturforbedrende projekt ved så vidt muligt at udelukke negativ påvirkning af beskyttet natur. *Figur 2* angiver en foreslået proces for forundersøgelsen i relation til beskyttet natur, men der kan være mange andre måder at gribe et projekt an på. Mange processer kan foregå parallelt – dog er det en god ide, at der afholdes et lodsejermøde, hvor projektet præsenteres, som indledning til den ejendomsmæssige forundersøgelse.

Figur 2. Procesdiagram - fra forundersøgelse til ansøgning om midler til etablering af projekt.

Det er – som det fremgår af figur 2 - vigtigt at samarbejde på tværs af myndighedsområder i kommunen og fx fagmedarbejdere i de relevante forsyningsselskaber, da de kan have viden som er relevant for projektet og i nogle tilfælde kan forsyningsselskaberne også have interesse i at bidrage til konkrete projekter. På den måde sikres, at afklaringer om projektets naturmæssige konsekvenser, indgår i en vurdering af projektets arealomfang. En robust arealafgrænsning kan medvirke til at sikre tilstrækkelige randarealer til at tilpasse projektet indenfor, afhænging af den endelige lodsejer tilslutning samt tilpasninger ift natur og miljøhensyn. Såfremt forundersøgelse gennemføres eksternt af rådgivere, er det en god ide at skrive krav om at arbejde dynamisk ind i kravspecifikation og kontrakt med ekstern rådgiver.

Forundersøgelsen kan også med fordel anvendes til at forberede den indledende screening for miljøvurdering, som skal gennemføres for de fleste projekter. Det er vigtigt, at man har det fulde overblik over den beskyttede natur, og hvor de bedste og mest sårbare områder findes, og hvor de mere robuste naturområder er. Det anbefales, at der foretages en udvidet registrering af alle områder med beskyttet natur og viden om evt. rødlistede arter eller bilag IV arter. Ved at man løbende vurderer de enkelte projekttiltag i forundersøgelsen i forhold til beskyttet natur og arter, sikres det, at projektet har en så lille påvirkning af beskyttet natur som muligt og i bedste fald kan være naturforbedrende. Hvis der er en tilstandsændring, kan der evt. gives dispensation (se det juridiske notat).

Forundersøgelsen skal indeholde en væsentlighedsvurdering ift. udpegningsgrundlaget for Natura 2000 områder og evt. en konsekvensvurdering.

Kommer man frem til, at det ikke kan afvises, at et tiltag har en væsentlig påvirkning af arter eller naturtyper på udpegningsgrundlaget for et Natura 2000 område eller bilag IV arter, skal projektforslaget tilpasses eller der skal laves afværgetiltag. For Natura 2000-områder er mulighed for afværgetiltag dog stærkt begrænset.

Forundersøgelsen skal indeholde:

- Vurdering af projektets påvirkning på beskyttet natur, bilag IV-arter og udpegningsgrundlaget for Natura 2000 områder. Der skal være særlig fokus på de naturtyper, der ikke tåler lejlighedsvis oversvømmelse af næringsrigt vand.
- Besigtigelser af beskyttet natur, hvis der ikke foreligger tidligere besigtigelser

Forundersøgelsen bør indeholde:

- Udvidet naturregistrering af § 3-natur og habitatnatur.
- Besigtigelse af vandløb.
- Muligheder for naturforbedrende tiltag og ny natur (naturlig hydrologi, sammenkædning af natur, udtagning af agerjord osv.)
- Registrering af rødlistede arter
- Forslag til naturpleje og drift af arealerne der fremmer naturværdierne

Ved at man løbende væsentlighedsvurderer og konsekvensvurderer de enkelte projekttiltag i forundersøgelsen i forhold til § 3 og habitatnatur, sikres det, at projektet ender med at være naturforbedrende. Kommer man frem til, at det ikke kan afvises, at et tiltag har en væsentlig

påvirkning på den omkringliggende natur, skal projektforslaget tilpasses, eller der kan evt. gives en dispensation fsva § 3 natur.

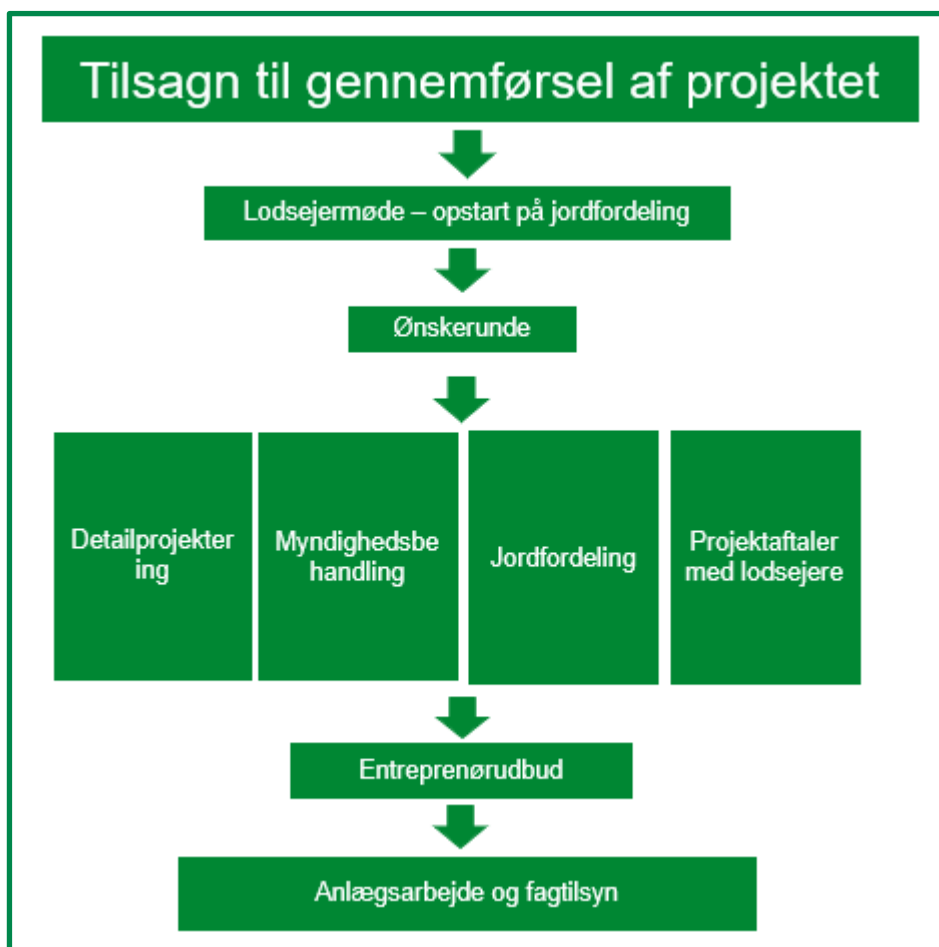
Det anbefales at indlede forundersøgelsen med et fælles møde på tværs af relevante myndighedsområder i kommunen og evt. forsyningsselskabet – og følg gerne op med korte arbejds-møder, således at delafklaringer anvendes til at justere afgrænsningen af projektet med henblik på at kunne opnå de nødvendige myndighedsgodkendelser af projektet.

Det anbefales, at der afholdes et afsluttende møde med lodsejere og jordfordelere, når forundersøgelsen er gennemført, alternativt i form af et opstartsmøde på næste fase. På mødet orienteres lodsejerne om resultaterne af forundersøgelsen, samt resultaterne af besigtigelsen af § 3-natur, ligesom jordfordelere kan anvende mødet til den første indledende orientering om muligheder for lodsejerne.

Trin for trin vejledning – del 3: fra tilsagn til projektrealisering til jordfordeling og anlæg

Når der er meddelt tilsagn til etablering af projektet, går de konkrete forberedelser af realiseringen i gang. Det er ønskværdigt, at projektet igangsættes så tidsmæssigt tæt på den afsluttede forundersøgelse som muligt. Dels for at kunne fastholde momentum og opbakning hos lods-ejere til at realisere projektet, og dels for at besigtigelser af § 3-natur ikke bliver forældede.

Figur 3 angiver en foreslået proces for denne del, men ligesom med forundersøgelsen, kan der kan være mange andre måder at gribe et projekt an på. Mange processer kan foregå parallelt.

Figur 2. Procesdiagram - fra tilsagn til anlæg.

Gennemførelsen af projektet omfatter bl.a.:

- Ønskerunde hos lodsejerne med henblik på jordfordeling
- Evt. jordfordeling – de fleste større projekter kræver jordfordeling, mens mindre projekter kan gennemføres uden.
- Detailprojektering
- Myndighedsbehandling, herunder ift.:
 - § 3 natur
 - Vandløb, søer og grundvand
 - Landzone
 - Evt. screening for miljøvurdering af konkrete projekter (VVM)
- Anlæg
- Plan for efterfølgende forvaltning.

Arbejdsgruppen anbefaler, at man så vidt muligt skriver klare og kortfattede afgørelser, som giver en tydelig retning uden at være for detaljerede. Dermed gives der rum til mindre justeringer af projektet ved uforudsete hændelser under anlægsfasen.

Vær opmærksom på at detailprojekteringsfasen kan medføre behov for at genbesøge myndighedsbehandlingen, hvis forhold i den fysiske virkelighed betyder ændringer i projektets faktiske udformning.

Kommunernes faghensyn udføres jf screening i medfør af miljøvurderingsloven.

Opsummering – konkrete anbefalinger til processen for planlægning og gennemførelse af omlægningsprojekter

- Alt arbejde – fra skitseprojekt til den konkrete projektgennemførelse – gribes an som en dynamisk proces i tæt samarbejde mellem evt. rådgivere, kommunes faglige medarbejdere, myndighedspersoner og projektmagere. Hold derfor ofte møder på tværs af roller og opgaver i kommunen, så alle er opdaterede på projektets udvikling.
- Et opdateret datagrundlag fsva. naturregistreringer er det bedste udgangspunkt for tilrettelæggelsen af projektet, så der sikres det bedst mulige samspil med eksisterende natur.
- Sørg for at udføre løbende vurderinger af de enkelte projekttiltag i forundersøgelsen i forhold til § 3 og habitatnatur, for at sikre, at projektet alt overvejende ender med at være naturforbedrende. Kommer man frem til, at det ikke kan afvises, at et tiltag har en væsentlig påvirkning på den omkringliggende natur, skal projektforslaget tilpasses eller der kan evt. gives dispensation.
- Hold lodsejere indenfor projektområdet orienterede om projektet igennem hele processen.
- Gå så vidt muligt direkte fra afsluttet forundersøgelse til at gennemføre projektet, for på den måde at sikre fortsat lodsejertilslutning og en aktuel teknisk forundersøgelse.